

**Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького**

Природничо-географічний факультет
Кафедра історії та археології

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Проблеми етногенезу слов'ян»

Ступінь вищої освіти _____ **доктор філософії** _____

Галузь знань _____ **03 «Гуманітарні науки»** _____

Мелітополь, 2022

1. Опис навчальної дисципліни

«Проблеми етногенезу слов'ян»

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

Природничо-географічний факультет

Кафедра історії та археології

Освітньо-наукова програма Історія та археологія

Мова навчання – українська.

«_____» _____ 2022 року. _____ с.

Розробник:

Пачев С. І. – доцент, кандидат історичних наук.

«Затверджено»

На засіданні кафедри

Завідувач кафедри

_____ 2022р.

© Пачев С.І., 2022 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Таблиця 1

Найменування показників	Ступінь вищої освіти галузь знань, спеціальність,	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Ступінь вищої освіти: перший (бакалаврський), Галузь знань 03 "Гуманітарні науки" Спеціальність 032 «Історія та археологія». Освітня програма Історія та археологія	Обов'язкова	
Блоків – 2 у тому числі: курсозна робота – навчальна практика –		Рік підготовки:	
		III	III
		Семестр	
		5,6	5,6
		Лекції	
		22 год.	6 год.
Загальна кількість годин – 120		Практичні, семінарські	
		20 год.	4 год.
		Лабораторні	
		—	—
Тижневих годин для денної форми навчання: 5 семестр: – 7 6 семестр: – 7		Навчальна практика	
		—	—
	Самостійна робота		
	58 год.	80 год.	
	Вид контролю: залік		

2. Мета та заплановані результати навчання

Місце дисципліни у освітній програмі – обов'язкова.

Метою дисципліни є формування у студентів системи знань, необхідних для здійснення науково-дослідної та викладацької діяльності у закладах вищої освіти, а також просвітницької діяльності серед населення.

Завданнями курсу є засвоєння необхідного для науковця-дослідника та викладача обсягу й рівня знань щодо основних проблем й закономірних процесів ранньою етнічною історією давніх слов'ян

Перелік компетентностей, які набуваються під час опанування дисципліною:

1. Загальні компетентності:
 - ЗК5. Знання відповідних стандартів, необхідних для наукової та педагогічної діяльності.
 - ЗК9. Здатність до роботи з джерельною базою дослідження.
2. Спеціальні (фахові) компетентності:
 - ФК1. Знання та розуміння основних історичних подій і процесів вітчизняної та світової історії;
 - ФК3. Знання роботи з різноманітними історичними та археологічними джерелами
 - ФК7. Здатність планувати й підготовлювати різні типи занять з історичних дисциплін та умінь використання сучасних технологій навчання

3. Заплановані результати навчання:

Результати навчання (РН)

- РН9. Здатність застосовувати сучасні інформаційні технології у своїй науковій діяльності, організації та проведенні навчальних занять, управлінні науковими проектами тощо;
- РН10. Здатність професійно стежити за новітніми вітчизняними та світовими науковими публікаціями, для використання їх у своїй науковій та педагогічній діяльності;
- РН12. *Здатність професійної орієнтації у політичних подіях та основних напрямках історичного розвитку світової та вітчизняної історії*
- РН13. Здатність професійного використання іноземних мов для активної співпраці та презентації результатів своїх досліджень у міжнародному науковому співтовариству

4. Критерії оцінювання

Критерієм успішного проходження здобувачем вищої освіти підсумкового оцінювання є досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом вивчення дисципліни.

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до положення № 345 від 28.10.2019 р. «Про бально-накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького».

Основним видом контролю знань, умінь, навичок та способів їх застосування є поточний контроль, для якого використовується національна шкала «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» з відповідними до неї балами «5», «4», «3», «2». Ці бали виставляються за кожне семінарське заняття в академічний журнал. Завдання, що винесені для самостійного опрацювання студентами, оцінюються як частина теми семінарського заняття.

Критерії оцінювання діяльності студентів на семінарських заняттях, виконання завдань самостійного опрацювання наведені у таблиці:

Бали	Критерії
5	Студент в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі розрахункові/тестові завдання. Здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.

4	Студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість розрахункових/тестових завдань. Студент здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, у яких можуть бути окремі несуттєві помилки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.
3	Студент в цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових розрахунків, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину розрахункових / тестових завдань. Має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.
2	Студент не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових розрахунків, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності. Правильно вирішив окремі розрахункові/тестові завдання. Безсистемно відділяє випадкові ознаки вивченого; не вміє зробити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки

За семестр з курсу дисципліни проводяться дві періодичні контрольні роботи (ПКР), результати яких є складовою результатів періодичних контролів першого (ПК1) та другого (ПК2). Результати кожного періодичного контролю (ПК1; ПК2) є сумою поточного контролю (П) і періодичної контрольної роботи (ПКР): $ПК1 = П + ПКР$; $ПК2 = П + ПКР$. Максимальна кількість балів за кожний періодичний контроль (ПК1; ПК2) складає 50 балів.

Максимальна кількість балів за періодичну контрольну роботу (ПКР) становить 60% від максимальної кількості балів за кожний періодичний контроль (ПК1; ПК2), тобто 30 балів. А 40% балів, тобто решта балів кожного періодичного контролю, є бали за поточний контроль, а саме 20 балів.

Результати поточного контролю обчислюються як середньозважена оцінок (X_{cp}) за діяльність здобувача вищої освіти на всіх заняттях, що входять в число певної контрольної точки.

Здобувач вищої освіти має право на підвищення результату тільки

однієї періодичної контрольної роботи (ПКР) протягом тижня або двох(залежить від розкладу) після його складання.

Підсумкова оцінка (ПО) за семестр складається з суми балів за періодичні контролі (ПК1; ПК2): $ПО = ПК1 + ПК2$. Максимальна сума підсумкової оцінки дорівнює 100 балам.

Підсумковим контролем є залік, який виставляється на основі підсумкової оцінки.

Співвідношення балів національної оцінної, ECTS і 100 – бальної оцінної шкали таке:

Оцінка за національною шкалою	Оцінка ЄКТС	Мінімальний бал для отримання позитивної оцінки – 60, максимальний – 100
Зараховано	A	90-100
	B	82-89
	C	74-81
	D	64-73
	E	60-63
Незадовільно	FX	35-59
	F	1-34

Здобувач вищої освіти, який навчається стабільно на «відмінні» оцінки і саме такі оцінки має за періодичні контрольні роботи, накопичує протягом вивчення навчального курсу 90 і більше балів, має право не складати іспит.

Здобувач вищої освіти зобов'язаний відпрацювати всі пропущені семінарські заняття протягом двох тижнів. Невідпрацьовані заняття є підставою для недопущення здобувача вищої освіти до підсумкового контролю як такого, що не виконав навчальний план.

До складання екзамену допускається здобувач вищої освіти, який набрав з навчальної дисципліни за результатами двох періодичних контролів не менш, ніж 40 балів.

5. Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є екзамен, стандартизовані тести, реферати, студентські презентації та виступи на семінарських заняттях.

6. Програма навчальної дисципліни.

Блок I. Наукова проблема етногенезу слов'ян та її джерельна база.

Тема 1. Етногенез слов'ян як наукова проблема.

Предмет та завдання курсу. Поняття етногенезу. Теорії етногенезу у контексті історико-гуманітарного знання. Соціально-історична концепція етногенезу. Пасіонарна теорія етногенезу. Джерельна база вивчення процесу етногенезу слов'ян. Проблема етногенезу слов'ян у викладанні слов'янознавства у вищій школі.

Тема 2. Історичні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян.

Історичні джерела початку та середини I тис. Візантійські письмові джерела та Письмові джерела слов'янського походження з історії процесу етногенезу слов'ян кінця I – початку II тис.

Тема 3. Лінгвістичні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян.

Особливості лінгвістичних джерел. Використання досягнень порівняльно-історичного мовознавства. Використання досягнень ономастики. Ареали поширення та етимологія гідронімів слов'янського походження.

Тема 4. Археологічні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян.

Можливості археологічної науки у вивченні процесу етногенезу слов'ян. Археологічні культури початку I тис. Археологічні культури середини I тис.: Райковецька культура, Волинцівська культура, Роменська культура.

Тема 5. Використання новітніх наукових досягнень у дослідженні процесу етногенезу слов'ян.

Новітні досягнення природничих наук та дослідження проблеми етногенезу слов'ян. Популяційна генетика. Ареали поширення Y-хромосомних та мт-ДНК гаплогруп у світовій популяції.

Блок II. Гіпотези та концепції прабатьківщини слов'ян.

Тема 6. Середньовічні теорії та їхні новітні модифікації.

Дунайська гіпотеза. Новітні модифікації Дунайської теорії, її сучасні послідовники та критики. Теорії азійського походження слов'ян.

Тема 7. Пошуки прабатьківщини слов'ян у другій половині XX – на початку XXI ст.

Розширення джерельної бази пошуків прабатьківщини слов'ян у другій половині XX – на початку XXI ст. Нові концепції прабатьківщини та напрямків міграції слов'ян: Вісло-Одерська концепція, синтетична Одерсько-Дніпровська концепція, концепція В.В.Седова, ретроспективна концепція В.Д. Барана, Д.Н.Козака, Р.В.Терпиловського.

7. Структура навчальної дисципліни

Таблиця 4

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усьо- го	у тому числі					усьо- го	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с.р.	л		п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Блок I. Вступ, етнологія давніх слов'ян та східних слов'ян.												
Тема 1. Етногенез слов'ян як наукова проблема.	10	2	2			6						
Тема 2. Історичні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян.	16	4	4			8						
Тема 3. Лінгвістичні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян.	10	2	2			6						

Тема 4. Археологічні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян.	24	4	4			16					
Тема 5. Використання новітніх наукових досягнень у дослідженні процесу етногенезу слов'ян.	12	2	2			8					
Разом за блоком I	72	14	14	0	0	44					
Блок II. Етнологія південних та західних слов'ян.											
Тема 6. Середньовічні теорії та їхні новітні модифікації.	24	4	4			16					
Тема 7. Пошуки прабатьківщини слов'ян у другій половині XX – на початку XXI ст.	24	4	2			16					
Разом за блоком II	48	8	6	0	0	34					
Усього	120	22	20	0	0	78					

8. Теми лекцій

Таблиця 5

№ з/п	Назва теми та питання, що вивчаються	Кількість годин
1.	Етногенез слов'ян як наукова проблема. 1. Поняття етногенезу. 2. Джерельна база вивчення процесу етногенезу слов'ян. 3. Проблема етногенезу слов'ян у викладанні слов'янознавства у вищій школі.	2
2.	Історичні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян.. 1. Історичні джерела початку I тис. 2. Історичні джерела середини I тис. 3. Історичні джерела кінця I тис.	4
3.	Лінгвістичні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян. 1. Особливості лінгвістичних джерел. 2. Використання досягнень порівняльно-історичного мовознавства. 3. Використання досягнень ономастики.	2
4.	Археологічні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян. 1. Можливості археологічної науки у вивченні процесу етногенезу слов'ян. 2. Археологічні культури початку I тис. 3. Археологічні культури середини I тис.	4
5.	Використання новітніх наукових досягнень у дослідженні процесу етногенезу слов'ян. 1. Новітні досягнення природничих наук та дослідження проблеми етногенезу слов'ян. 2. Використання досягнень генетики у вивченні процесу етногенезу слов'ян.	2
6.	Середньовічні гіпотези та теорії прабатьківщини слов'ян та їхні новітні модифікації. 1. Дунайська гіпотеза. 2. Теорії азійського походження слов'ян.	4
7.	Пошуки прабатьківщини слов'ян у другій половині XX – на початку XXI ст. 1. Вісло-Одеська концепція. 2. Концепція В.В.Седова 3. Концепція В.Д. Барана, Д.Н.Козака, Р.В.Терпиловського.	4
	Всього	22

9. Теми практичних (семінарських) занять

Таблиця 6

№ з/п	Назва теми та питання, що вивчаються	Форми контролю	Кількість годин
1.	Проблема етногенезу слов'ян як одна з ключових проблем слов'янознавства. 1. Користуючись науково-методичною літературою, підготуйте доповіді за темами: - Поняття етногенезу. - Джерельна база вивчення процесу етногенезу слов'ян. - Проблема етногенезу слов'ян у викладанні слов'янознавства у вищій школі.. 2. На підставі аналізу доповідей складіть структурно-логічні схеми.	Поточний	2
2.	Історичні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян. 1. Користуючись науково-методичною літературою, підготуйте доповіді за	Поточний	4

	темами: - Історичні джерела початку I тис. - Історичні джерела середини I тис. - Історичні джерела кінця I тис. 2. Дайте відповіді на тестові завдання.		
3.	Лінгвістичні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян. 1. Користуючись науково-методичною літературою, підготуйте доповіді за темами: - Особливості лінгвістичних джерел. - Використання досягнень порівняльно-історичного мовознавства. - Використання досягнень ономастики. 2. Користуючись літературою, скласти план-конспект одного з питань (за вибором здобувача вищої освіти).	Поточний	2
4.	Археологічні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян. 1. Користуючись науково-методичною літературою, підготуйте доповіді за темами: - Археологічні культури початку I тис. - Археологічні культури середини I тис. 2. Знайдіть на карті ареали поширення археологічних культур.	Поточний	4
5.	Використання новітніх наукових досягнень у дослідженні процесу етногенезу слов'ян. 1. Користуючись науково-методичною літературою, підготуйте доповіді за темами: - Новітні досягнення природничих наук та дослідження проблеми етногенезу слов'ян. - Використання досягнень генетики у вивченні процесу етногенезу слов'ян. 2. Дайте відповіді на тестові завдання.	Поточний	2
6.	Середньовічні теорії та їхні новітні модифікації. 1. Користуючись науково-методичною літературою, підготуйте доповіді за темами: - Дунайська гіпотеза. - Теорії азійського походження слов'ян. 2. Складіть 10 тестових завдань до одного з питань теми.	Періодичний	4
7.	Пошуки прабатьківщини слов'ян у другій половині XX – на початку XXI ст. 1. Користуючись науково-методичною літературою, підготуйте доповіді за темами: - Вісло-Одерська концепція. - Концепція В.В.Седова. - Концепція В.Д. Барана, Д.Н.Козака, Р.В.Терпиловського. 2. Прослідкуйте за картою напрямки великого розселення слов'ян .	Поточний	2
	Всього		20

10. Самостійна робота

Таблиця 7

Теми для самостійного опрацювання

№ з/п	Теми і перелік питань що внесені на самостійне вивчення
	I семестр
1.	Тема 1. Теорії етногенезу. 1. Теорії етногенезу у контексті історико-гуманітарного знання. 2. Соціально-історична концепція етногенезу. 3. Пасіонарна теорія етногенезу.
2.	Тема 2. Історичні джерела дослідження процесу етногенезу слов'ян кінця I – початку II тис.. 1. Візантійські письмові джерела. 2. Письмові джерела слов'янського походження.

3.	Тема 3. Гідроніми слов'янського походження 1. Ареали поширення гідронімів слов'янського походження. 2. Етимологія гідронімів слов'янського походження.
4.	Тема 4. Археологічні культури кінця I тис. 1. Райковецька культура. 2. Волинцівська культура. 3. Роменська культура.
5.	Тема 5. Популяційна генетика. 1. Y-хромосомні групи у світовій популяції. 2. Міграції популяцій на основі аналізу мтДНК.
6.	Тема 6. Новітні модифікації Дунайської теорії. 1. Сучасні послідовники Дунайської теорії 2. Сучасна критика Дунайської теорії.
7.	Тема 7. Синтетична Одерсько-Дніпровська концепція. 1. Джерельна база Одерсько-Дніпровської концепції. 2. Прабатьківщина слов'ян та напрямки міграції слов'ян згідно Одерсько-Дніпровській концепції.

Орієнтовна тематика індивідуальних завдань: рефератів, есе, презентацій, які запропоновані для самостійного виконання здобувачами вищої освіти

1. Празька культура
2. Пеньківська культура.
3. Колочинська культура.
4. Райковецька культура.
5. Волинцівська культура.
6. Роменська культура..

11. Методи контролю

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і контролю виконання завдань самостійної роботи (рефератів, есе, презентацій). Методи проведення поточного контролю: усний, письмовий, тестовий контроль.

Періодичний контроль здійснюється під час першої та другої контрольних точок відбувається із використанням письмового контролю (контрольна робота).

Підсумковий контроль проводиться у формі заліку із використанням усного контролю.

12. Література Основна

1. Абашина Н. С., Козак Д. Н., Синиця Є. В., Терпиловський Р. В. Давні слов'яни. Археологія та історія: навчальний посібник. К.: «Стародавній Світ», 2012. 366 с.
2. Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. К.,1991. 139 с.
3. Баран В. Д. Давні слов'яни. К: Альтернативи, 1998. 336 с.
4. Пачев С.І. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Проблеми етногенезу слов'ян». Мелітополь: МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2022. 16 с.

ДОПОМІЖНА

5. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса М.: Наука, 1983. — 412 с.
6. Бромлей Ю. В. Этнос и этнография. — М.: Наука, 1973. — 285 с.
7. Гумилёв Л.Н. Этногенез и биосфера Земли / Под ред. доктора геогр. наук. профессора В. С. Жекулина. 2 изд. испр. и доп. Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. 496 с.
8. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.). К.:Либідь,2001. 632 с
9. Королюк В.Д. Перемещение славян в Подунавье и на Балканы. Советское славяноведение. 1976. № 6. С. 43–55.
10. Макарчук С. А. Український етнос. Виникнення та історичний розвиток. Київ, 1992.
11. Макарчук С. А. Етнічна історія України: Навчальний посібник. Київ, 2008.
12. Нидерле Л. Славянские древности. - М.: Изд-во иностр.лит.,1956.- 450с
13. Пачев С.І., Мільчев В.І., Мельник О.О. Проблеми викладання історії зарубіжних слов'янських народів у вищій школі. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Історико-філософська серія*. Випуск 1. Мелітополь, 2001. С.87–90.
14. Петров Н. Походження слов'ян. К.:Наук.думка, 1972. 236с
15. Проблемы этногенеза славян. К.: Наук. думка, 1978. 143 с.
16. Русанова И.П. Славянские древности VI–VII вв. (культура пражского типа). М.: Наука, 1976. 216 с.
17. Седов В.В. Происхождение и ранняя история славян. М.: Наука, 1979. 157 с.
18. Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период / В. Д. Баран [и др.]; Академия Наук Украинской ССР. Киев: Наук. Думка, 1990. 484, [2] с. : ил.
19. Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя). Навч. посібник / упоряд. В. І. Яровий, С. М. Мотрук, В.П. Шумило та ін.; за ред. В. І. Ярового. К.: Либідь, 2011. 416 с.

13. Інформаційні ресурси

1. Електронна бібліотека Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського [електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/eb>
2. Інститут славістики львівського національного університету імені І.Я. Франка [електронний ресурс]/ Режим доступу: www.lnu.edu.ua/slavistyka/index.html